

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο επίλογος πρέπει να είναι σύντομος, να βρίσκεται σε συμμετρική αναλογία με το κύριο μέρος και τον πρόλογο. Πρέπει να αποφεύγουμε την αυτούσια επανάληψη σημείων της αποδεικτικής διαδικασίας και να μην καταφεύγουμε σε στερεότυπα, γνωμικές ρήσεις, συμβουλές, προτροπές, ή ευχές. Η επιμονή στη χρήση τέτοιων επιλόγων απομακρύνει από την ορθολογική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Μπορούμε να καταλήξουμε σε δυο γενικές εκδοχές επιλόγου :

1. Να κλείσουμε την έκθεση με τρόπο φυσικό, χωρίς καμιά ιδιαίτερη παράγραφο για επίλογο. Αυτό μπορεί να συμβεί όταν στην τελευταία παράγραφο δίνονται οι τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος.
2. Να κλείσουμε την έκθεση με μια ιδιαίτερη παράγραφο ως επίλογο.

Ανακεφαλαιωτικός επίλογος: ο επίλογος αποτελεί *ανακεφαλαίωση* ολόκληρης της έκθεσης. Ανακεφαλαίωση σε αδρές γραμμές των βασικών θέσεων που υποστηρίξαμε. Αν πάλι, η ανάπτυξη του θέματος περιέχει μεγάλες νοηματικές ενότητες 3-4 παραγράφων η καθεμιά, ο επίλογος μπορεί να είναι ανακεφαλαίωση της τελευταίας ενότητας.

Παράδειγμα

Θέμα : Η κρίση του θεσμού της οικογένειας

Επίλογος 1

Τελικά, όλοι διαπιστώνουμε πως η οικογένεια δοκιμάζεται και τα αίτια αυτής της δοκιμασίας είναι ιδεολογικά, ψυχολογικά, οικονομικά και κοινωνικά. Όμως δεχόμαστε επιπλέον ότι η κρίση μπορεί να ξεπεραστεί με μέτρα κατάλληλα, όπως η σωστή διαπαιδαγώγηση και παιδεία, το ρεαλιστικό νομοθετικό πλαίσιο, η κοινωνική μέριμνα για την προβολή αξιομίμητων προτύπων από τα ΜΜΕ.

Επίλογος 2

Ότι με τον τρόπο που ζούμε σήμερα πολλές από τις λειτουργίες της παραδοσιακής οικογένειας περνούν στην πλατύτερη κοινότητα (π.χ. η εκπαίδευση των νέων στο κράτος)- με φανερή ωφέλεια στο είδος «άνθρωπος»- είναι βέβαιο όπως τουλάχιστον έδειξε η ανάλυσή μας. Τούτο, όμως, δε σημαίνει ότι ο θεσμός είναι καταδικασμένος σε αφανισμό... Τίποτα δεν αποκλείει, είναι μάλιστα πολύ πιθανό η οικογένεια να μετασχηματιστεί και, αναπροσαρμοζόμενη στις νέες συνθήκες της ατομικής και της συλλογικής ζωής, να επιβιώσει με ένα άλλο λειτουργικό πρόγραμμα, διαφορετικό από εκείνη που είχε ως χθες. Όπως έγινε και γίνεται διαρκώς σε πολλούς άλλους κοινωνικούς θεσμούς...

Ε. Παπανούτσος, Η κρίση της οικογένειας, Η κρίση του πολιτισμού μας

Συμπερασματικός επίλογος: ο επίλογος συνοψίζει την κύρια ιδέα της έκθεσης και επομένως παρουσιάζει τα τελικά συμπεράσματα της ανάλυσης.

Παράδειγμα

Θέμα: Η τεχνική ανάπτυξη αποτελεί πρόκληση ή απειλή;

Η σωστή, λοιπόν, τοποθέτηση του ζητήματός μας είναι να πούμε ότι η πρόοδος της επιστήμης και της τεχνικής μπορεί να καλυτερέψει τον άνθρωπο, αφού δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την πνευματική του απογείωση. Αρκεί να συνεχίσει την πτήση του και να πάει πολύ ψηλά... Ας το πάρουμε μια για πάντα απόφαση: αφού μπήκαμε στο δρόμο των επιστημονικών και τεχνικών κατακτήσεων, δε γίνεται πια να γυρίσουμε πίσω. Αλλά ούτε ωφελεί. Απάρνηση της προόδου σ' αυτόν τον τομέα σημαίνει επιστροφή στη βαρβαρότητα. Ευτυχέστερη και ηθικότερη θα γίνει η ανθρωπότητα όχι δεσμεύοντας, αλλά αφήνοντας πιο ελεύθερο ακόμη το πνεύμα. Η σωτηρία μας είναι όχι λιγότερη, αλλά περισσότερη βαθύτερη και πλατύτερη μάθηση.

Ε. Παπανούτσος, Η τεχνική πρόοδος, Πρακτική Φιλοσοφία

Παράδειγμα

Θέμα : Η ιεράρχηση των ανθρώπινων αναγκών

Σε τελική ανάλυση, η μόνη επιλογή που προβάλλει είναι ο συνειδητός αυτοπεριορισμός. Για τον Γκάντι «το πρόβλημα του σύγχρονου ανθρώπου δεν είναι η κάλυψη των συνεχώς αυξανόμενων αναγκών του, αλλά ο συνειδητός και εκούσιος περιορισμός τους». Με τούτο, βέβαια, δε νοείται ο ασκητικός τρόπος ζωής και η εγκατάλειψη της προσπάθειας του ανθρώπου για βελτίωση του βιοτικού του επιπέδου. Η λύση είναι η σωστή ιεράρχηση των αναγκών : συνειδητοποίηση και διαχωρισμός των πλαστών από τις πραγματικές, τοποθέτηση των υλικών αναγκών στη θέση που τους αρμόζει, αποφυγή θεοποίησης του κέρδους. Απαιτείται να δοθεί προτεραιότητα στην πλήρωση των ψυχοπνευματικών αναγκών που επικυρώνουν τη ζωή.

Δεοντολογικός επίλογος: ο επίλογος αναφέρεται στις δυνατότητες και στις προοπτικές της κοινωνίας και της εποχής να *θεραπεύσει* ή να *αντιμετωπίσει* το πρόβλημα που αναπτύχθηκε προηγουμένως. Ο επίλογος βέβαια, αναφέρεται στη δεοντολογία, αν αυτή δεν είναι ζητούμενο του εκθεσιότιτλου και δεν αναπτύσσεται σε χωριστή νοηματική ενότητα.

Παράδειγμα

Θέμα: Η σημασία του ελεύθερου χρόνου

Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο τρόπος ψυχαγωγίας στην εποχή μας είναι ένα «*ακανθώδες*» πρόβλημα. Για να λυθεί πρέπει να δοθούν δυνατότητες στο άτομο να μορφωθεί και να δει πραγματικά την ουσία της ζωής. Δυστυχώς το αίτημα «*άρτος και θεάματα*» που αποτελεί αρχή της ζωής μας, δεν είναι αρκετό να κάνει τον άνθρωπο ευτυχισμένο και σωστό, γιατί η ανθρώπινη φύση έχει πολλές ανάγκες για να λειτουργεί ισορροπημένα. Χρέος, επομένως, του κάθε ατόμου είναι να μάθει να ψυχαγωγείται σωστά, αφού προηγουμένως με τη βοήθεια της κριτικής του ικανότητας, διαλέξει από τα είδη ψυχαγωγίας αυτά που τον εκφράζουν και του δίνουν δύναμη να ζει αληθινά τη μεγάλη πραγματικότητα της ζωής.

Ερωτηματικός επίλογος: ο επίλογος καταλήγει σ' ένα *ερώτημα* που ανέκυψε από την ανάλυση του θέματος- προβλήματος και που μπορεί να αποτελέσει το θέμα μιας άλλης έκθεσης.

Παράδειγμα

Θέμα: Ο ανθρωπισμός

Πολλοί μιλούν για «*υπερανθρωπισμό*» και όχι «*ανθρωπισμό*» της εποχής μας. Ο νους συλλαμβάνει σχέδια καταπληκτικά, η τεχνική πρόοδος τα πραγματοποιεί. Ο ηλεκτρονικός εγκέφαλος στην τελειότερη σύγχρονη μορφή του επιλύει προβλήματα που θα απαιτούσαν ανάλωση ζωής όχι ενός, αλλά πολλών ανθρώπων και θαυμαστά προικισμένων. Κάθε μέρα εισάγουμε καθημερινά εφευρήματα στην καθημερινή ζωή μας. Και τόσο πια μας φαίνεται το πράγμα φυσικό, ώστε σπανιότατα αποφασίζουμε να συλλογιστούμε πως έγιναν, πως γίνονται όλα τα θαυμαστά και στην κοινή νόηση απλησίαστα. Ζούμε σ' ένα χώρο τεχνικής μαγείας. Αλλά, κάποτε θα πρέπει, νομίζω, να σταθούμε και σε τούτο το απλό ερώτημα: *μήπως ζητώντας να γίνουμε υπεράνθρωποι, λησμονήσαμε τελικά να γίνουμε άνθρωποι;* Δε θα το θεωρήσω καθόλου παράδοξο αν έτσι συμβαίνει.

Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος

Προσοχή!!! Προτιμότερο θα ήταν στον επίλογο να *αποφεύγονται* ευχές, προτροπές, συμβουλές, στοιχεία δηλαδή, που απομακρύνουν από την *ορθολογική αντιμετώπιση* του προβλήματος που δόθηκε για ανάλυση.